

проект вніс і Ю. Бузек, запропонувавши його ще на початку 1919 р. [11, 24–26; 18, 215].

Таким чином, до комісії надійшли шість проектів Конституції, що істотно різнилися за змістом. Основним питанням, що викликало гострі дебати, була організація законодавчої та виконавчої влади. Конституційні проекти різнилися строком дії, способом обрання та компетенцією президентської влади, організації парламенту (одно чи двопалатний). Через постійні дебати в сеймі щодо конституційного творення, в комісії було вирішено підготувати свій проект, заздалегідь обговоривши всі спірні питання. Проблеми розподілили за групами, для кожної з яких визначений доповідач [19, 5–6]. Питання одно- або двопалатного парламенту мав висвітлити М. Недзьялковський. Окремим пунктом вносилось питання про «Варту права». В. Керник (ПСЛ-«Пяст») мав виступити щодо референдуму та права законодавчої ініціативи громадян. Про спосіб обрання глави держави і сферу його повноважень виступ готував Б. Фіхна (Національний робітничий союз). Експертиза проблем формування уряду і «відповідальності міністрів» доручалася Е. Дубановичу [11, 8]. Однак до обговорення цих проблем комісія приступила вже в жовтні 1919 р. В літні місяці увага була прикута до розділу про права і обов'язки громадян, що зумовлювалося рішеннями Паризької мирної конференції і зобов'язаннями Польщі відносно національних меншин, зокрема й у Східній Галичині.

Таким чином, відродження Польської держави у листопаді 1918 р. започаткувало складний і тривалий процес закладення підвалин нового суспільно-політичного устрою. Першочерговим стало питання прийняття Конституції, яка мала юридично оформити політично дієвий механізм Другої Речі Посполитої. Однак через складнощі взаємодії урядів та сейму, значну кількість проектів Конституції, процес державотворення проходив складно та суперечливо, а період січня–червня 1919 р. став часом розробки попередніх проектів Конституції.

1. Алексієвець Л. До проблеми інституалізації Польської держави у 1918–1919 рр. // *Україна – Європа – Світ: Зб. наук. пр. – Вип. 2. – Тернопіль, 2009.*
2. *История Польши: В 3 т. / Под ред. Ф. Зуева и др. – М., 1958. – Т. 3.*
3. Алексієвець Л. *Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. – Тернопіль, 2006.*
4. *Российский государственный архив социально-политической истории (далі – РГАСПИ). – Ф. 495. – Оп. 124. – Спр. 19.*
5. *Политические системы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1917–1929 гг. – М., 1988.*
6. РГАСПИ. – Ф. 495. – Оп. 124. – Спр. 41.
7. *Rajewski J. Budowa Drugej Rzeczypospolitej: 1918–1926. – Kraków, 1995.*
8. *Rašín L. Piłsudski a parlamentarismus. – Praga, 1933.*
9. *Pietrzak V. Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926. – Warszawa, 1969.*
10. *Баран З. Відродження і становлення Польської держави 1918–1921 рр. – Львів, 1995; Баран З., Полещук Т. Країни Центральної та Східної Європи в міжвоєнний період. – Львів, 1999.*
11. *Krukowski S. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 1921 r. // Konstytucje Polskie. Studia monograficzne z dziejow polskiego konstytucjonalizmu. – Т. 2. – Warszawa, 1990.*
12. Алексієвець Л. *Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої // Україна – Європа – Світ. – Вип. 3.*
13. Алексієвець Л. *Особливості відновлення та побудови Польської держави в 1918–1921 рр. // Слов'янський вісник. – Вип. 3. – Рівне, 2004.*

14. *Ajnenkiel A. Spor o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926. – Warszawa, 1972.*
15. *Bobrzynski M. Wskreszenie panstwa polskiego. Szkic historyczny. Т. II. – В. м.*
16. *Sprawozdania stenograficzne z posiedzen Sejmu Ustawodawczego RP. 1919–1921. z 221 posidzenia.*
17. *Заишкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002.*
18. *Ajnenkiel A. Sejmy i konstytucje w Polsce 1918–1939. – Warszawa, 1968.*
19. *Projekty Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1920.*

Boiechko V.F. The convocation of the legislative sejm and the development of the Polish Republic Constitution previous projects (the January–June of the 1919th). In the article are described the process of the Legislative Sejm convening and the beginning of the work at the Polish state Constitution in the January–June of the 1919th. On the wide factual material are explored the peculiarities of the elections to the Legislative Sejm of the Second Polish Republic.

Key words: the Legislative sejm, elections, Constitutional commission, Second Rzeczpospolita

В. О. Гряник

БОРТЬБА ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ КОРОЛІВСТВА СЕРБІВ, ХОРВАТІВ ТА СЛОВЕНЦІВ

У статті йдеться про дискусію навколо проектів конституції Королівства СХС, які пропонувалися окремими партіями та політичними діячами країни, а також умови, за яких було прийнято головний закон держави. Автор досліджує ставлення до нього всіх суб'єктів політичного життя та поступове зростання впливу короля Александра Карагеоргієвича.

Ключові слова: Королівство СХС, конституція, унітаризм, централізм, федералізм, монарх

Королівство сербів, хорватів та словенців (КСХС) з'явилося внаслідок добровільного, але штучного, об'єднання слов'янських земель колишньої Австро-Угорщини з територією Сербії та Чорногорії у складні часи геополітичних змін на європейському континенті після Першої світової війни. В новій державі, що була проголошена 1 грудня 1918 р. в Белграді, під спільним дахом опинилися країни, які різнилися за багатьма аспектами: рівнем економічного розвитку, політичними традиціями, релігією, культурою та менталітетом.

Період становлення державного устрою королівства був пріоритетним в югославській історіографії міжвоєнного часу та повоєнних років. Найвагомий внесок було зроблено хорватським істориком, сучасником тих подій, Й. Хорватом, який, у першу чергу, розглядав протистояння сербів і хорватів на політичній арені КСХС [1]. Крім цього – американським істориком югославського походження І. Банацом, що висвітлив національні особливості й проблеми народів нової держави [2]. Більш конкретно процес югославського державотворення розглядали метри історичної науки СФРЮ/СРЮ Б. Петранович [3] та Б. Глигорієвич [4]. Низка робіт з цієї проблематики належать перу російських учених В. Зелєніну [5] та О. Сілкіну [6]. Проте, у вітчизняній історіографії це питання лишається прогалиною, яку автор статті намагається заповнити. Метою статті є дослідження процесу боротьби за новий політичний устрій в Королівстві СХС, оформлений проголошенням Відовданської конституції та законом про адміністративну реформу 1922 р.

Нова держава, що постала на мапі Європи, мала поліетнічний характер. На кінець 1918 р. серби становили 38,83%, хорвати – 23,77%, словенці – 8,53%, боснійські мусульмани – 6,05%, македонці – 4,87%, інші

(німці, угорці, албанці, румуни, євреї тощо) – 17,95% [2, 64]. Головним центром протистояння стала боротьба двох найбільших народностей, які постійно прагнули довести своє апріорне право впливати на формування й розвиток спільного королівства.

Перед новими співгромадянами та їх очільниками постала низка політичних, соціальних, економічних, правових, національних, культурних і духовних питань спільного життя, вирішення яких було передумовою нормального існування країни. Народи, що під час війни були по різні сторони фронту й вийшли з неї у різних статусах, здобули спільну державність. Ініціатори об'єднання вважали, що створення Королівства СХС усуне будь-які протиріччя [2, 205], але цього не сталося. Влучно й образно описав ситуацію, що склалася, М. Павлович: «Ріка політичного життя, яка перед війною протікала досить звивисто, із багатьма потоками й розливами свого русла, після об'єднання стала текти ще сильнішим бурчаком з великою кількістю мулу та почала дедалі більше руйнувати береги держави, якими протікала» [Цит. за: 7, 114]. Спочатку боротьба всіх суб'єктів політичного процесу – короля, партій, їх фракцій та об'єднань, окремих діячів точилася навколо питання внутрішнього устрою королівства [3, 98].

У доконституційний період влада належала принцу-регенту, уряду та Тимчасовому народному представництву (ТНП) [8] як її головним носіям [3, 86]. Александр Карагеоргієвич [9], відкриваючи першу сесію ТНП, у тронній промові обіцяв «непохитно дотримуватися принципів конституційно-парламентського правління», прийняття «демократичної конституції», яка мала забезпечити народу «найширші політичні свободи та громадянські права» [5, 147]. І хоча ці слова відповідали прагненням головних союзників королівства – Франції та Великої Британії, майбутній король був налаштований правити й управляти, не пристаючи на британський варіант, в якому б він виконував лише репрезентативні функції.

Пертурбації внутрішньополітичного впорядкування почалися відразу після об'єднання. Так, від початку роботи (20 грудня 1918 р.) першого кабінету виконавчої влади, під головуванням С. Протича, що представляв Народну радикальну партію (НРП) [3, 91], дано старт процесу централізації державного управління: за указом регента, зменшувалась автономія провінцій – регіональні уряди Хорватії, Срему, Боснії та Герцеговини, Словенії й Далмації безпосередньо підпорядковувалися центральній владі, хоча фактично продовжували працювати [3, 92].

На виборах 28 листопада 1920 р. до парламенту були обрані: Демократична партія (ДП), створена за ініціативою Александра Карагеоргієвича для розвитку й вкорінення ідеології югославізму, з 92 представниками, НРП, що, здебільшого, презентувала інтереси старої Сербії, – 91, Комуністична партія – 58, Союз хліборобів (аграрна сербська еліта) – 39. Словенська народна партія (СНП) – 27, Югославське мусульманське об'єднання (ЮМО) – 24, Соціал-демократична партія – 10, Джеміет (організація, турецьких і албанських меншини Південної Сербії) – 8. Народний клуб [10] (Хорватська селянська партія та Хорватське об'єднання) – 11, Республіканська партія – 3, Хорватська партія права (або франківці [11] – ультраправа націоналістичне об'єднання хорватів) – 2, Народна соціалістична партія (Словенії) – 2, Позапартійний список А. Трумбіча – 1, Ліберальна партія (Сербії) – 1 [12, 40]. Проте, Хорватська селянська партія (ХСП) та Хорватська партія права від-

разу відмовилися брати участь у засіданнях парламенту, через втручання в роботу, порушення «суверенітету» Уставотворчої скупщини [13] коаліційним урядом радикала М. Весніча (18.8.1920 – 1.1.1921) [2, 367–368], котрий встановив регламент роботи парламенту, а також ухвалив урядову тимчасову інструкцію, положення якої містили обов'язкову присягу народних обранців на вірність королю [6, 176]. Проти неї також відкрито виступали комуністи, соціалісти, республіканці та члени Союз хліборобів [3, 119]. Однак присягнути довелося й головним антимонархістам – комуністам та республіканцям, бо через бойкот ХСП опозиція стала практично безсилою [2, 368]. Ще одне ключове положення цього документу полягало в тому, що конституція могла бути прийнята не парламентською, а звичайною більшістю [3, 120].

Уставотворча скупщина офіційно відкрилась 12 грудня 1920 р., робота в ній почалась 23 числа того ж місяця, головою став І. Рибар (хорват, член ДП) [14, 27]. 31 січня 1921 р. парламентарії обрали з його складу Конституційний комітет, де вирішальна частка місць належала НРП та ДП [15] (52,38%). У його повноваження входив розгляд проектів уставу. Проте, через більшість провладних депутатів у комітеті від початку перевага надавалася проекту Н. Пашича, лідера НРП й колишнього прем'єр-міністра – він був «трафаретом», з яким порівнювались всі інші пропозиції [2, 370].

Відтак, розпочалося змагання партійних цілей та ідеалів, котрі політичні вожді вважали пріоритетними та відповідними потребам свого електорату. Боротьба точилася насамперед навколо державного устрою КСХС, територіального поділу, повноважень влади, в тому числі короля, місцевої адміністрації та ін. Серед основних пропозицій, варто виділити проект А. Трумбіча, за яким, слід було поєднати унітаризм держави з децентралізацією влади. Союз хліборобів відстоював ідею створення селянської скупщини, що обиралася б кооперативними організаціями, а король не мав би ні законодавчих, ні виконавчих повноважень, чим, за словами історика та сучасника тих подій С. Йовановича, «в рамках монархії організувалася б республіка» [16]. Соціалістичний варіант базувався на унітаризмі, який був би скорегований самоврядуванням, з відмовою від монархізму. Представники Югослав'янського клубу (СНП) наголошували, в першу чергу, на господарській та культурній автономії земель, пропонуючи федеративне об'єднання шести країв на конфесійній основі. Хорватський адвокат й політик Й. Сподлака переконував, що найперспективнішим був би державний устрій з монархічним правлінням та поділом країни на 12 частин, з незалежними виборами в кожній. Мусульманське об'єднання підкреслювало особливе значення обласного самоврядування. Члени Народного клубу бачили КСХС у вигляді федерації «племен», територіально поділеної на шість частин (де хорватський народ об'єднувався б в одній адміністративній одиниці, а сербський розпорошувався на чотири краї) [3, 126]. Соціал-демократи взагалі пропонували переробити нову державу на «югослав'янську республіку» [4, 82].

Головними каменями спотикання, що зумовили утворення двох таборів – централістів та федералістів, були адміністративний поділ держави і розподіл повноважень між центральною та місцевою владами. До лав першого увійшли всі «серб'янські» партії, тобто ті, виборча база яких охоплювала територію колишнього королівства Сербії, до іншого – представники «пречанських» (загальна назва новоприсланих земель), окрім

С. Прибічевича, головного фаворита Александра Карагеоргієвича першої половини 1920-х рр. (після об'єднання королівства він був «героєм дня», бо вважалось, що саме завдяки його діяльності хорвати погодились на злуку з сербами) [17, 115]. Всі прихильники анти-централістського устрою держави отримали від влади ярлик «антидержавних елементів» [1, 512]. Концепція ж централізованої країни забезпечувала політичну перевагу Сербії як стрижневої сили інтеграції [3, 123].

Найвагомішим «опозиційним» проектом основного закону виявився макет, запропонований, на подив, не хорватами чи словенцями, а сербом, до того ж членом НРП й першим прем'єром країни С. Протичем. На його думку (яка містила в собі компроміс між централізмом та федералізмом), замість поділу королівства на нові адміністративні одиниці, його слід було розмежувати на дев'ять країв, що склалися історично. Вони повинні були мати законодавчу та виконавчу влади, відповідно з місцевими парламентами й урядами, котрі, в свою чергу, мали бути підконтрольні центральним органам [3, 124–125]. Однак при цьому наголошувалось, що жоден місцевий закон не міг суперечити тим, які розроблялись у центральному парламенті [2, 162], реформатованому у двопалатний [6, 48]. Автор цього варіанту Конституції вважав раціональним, коли кожен народ мав би перевагу у впливові на управління та суспільне життя свого ареалу поширення. Такий устрій можна охарактеризувати наступною тезою: «Єдність у відмінностях та відмінність у єдності, проте, ніде й нізащо єдність у схожості» [3, 125]. С. Протич гадав, що саме його проект влаштує основних конкурентів на домінування в країні: «Моя пропозиція, – переконував він, – дає все, що можуть вимагати хорвати від нашого королівства» [Цит. за: 2, 163]. При цьому, як справжній представник сербської політичної еліти не забув відзначити «нашість» держави, підкреслюючи панівне положення сербів у багатонаціональному політикумі. Свої ідеї С. Протич базував на твердженні, що «царської Росії не стало, а Велика Британія розквітає у своїй системі парламентаризму, який спирався на самоврядування та відмінності» [2, 163]. Втім, цей проект підтримувало лише вузьке коло однодумців, яких верхівка партії радикалів «попросила» з парламентських лав НРП [3, 125].

С. Протич, за власним бажанням, 8 квітня 1921 р. вийшов зі складу скупщини [2, 371–372]. Компромісний варіант конституції, який розроблявся з метою запобігання жорсткої централізації, що, на думку одного з лідерів НРП, могла викликати гострий опір й втрату всіх стратегічних завоювань сербів, було відкинуто як шкідливий для існування спільної держави південних слов'ян.

Якщо проекти провладних депутатів мали хоча б теоретичні шанси на розгляд, то пропозиції відвертих супротивників правлячого режиму були «мертвими у зародку». Головний опозиціонер С. Радич, лідер ХСП, ще до об'єднання Західних Балкан в одну державу, пропонував, щоб верховну владу здійснювали три регенти (від найбільших складових частин монархії), а сама держава мала бути союзом суверенних країн та селянської республіки, наполягаючи на конфедеративному устрої [3, 124]. Так само й пропозиція керівника Словенської народної партії А. Корошеца щодо обласних автономій з конфесійними ознаками [3, 120] зазнала критики з боку представника НРП Л. Йовановича, через децентралізацію, згідно з якою КСХС мала бути поділена на шість областей, у трьох з яких, переважали б католики [3, 121]. За словами головного комуніста

південнослов'янської держави Ф. Філіповича (Бошко Бошковича), «правляча верхівка прагне прийняти конституцію після того як зможе запобігти будь-якій критиці не тільки з боку нашої партії, але й всієї опозиції» [Цит. за: 2, 372].

Не тільки провладним депутатам, як, наприклад, демократу Ю. Деметровичу (ДП, на відміну від НРП, взагалі не хотіла чути про жодні компроміси у питанні централізації, яким готова була агресивно протистояти) [2, 164], в концепціях автономізму, федералізму чи конфедералізму вбачалося послаблення держави [3, 121], але й голова Хорватського об'єднання А. Трумбіч був проти державно-правових автономій [3, 120]. Залишившись у конституційній скупщині останнім з хорватських автономістів, він засуджував проект Н. Пашича як «диктат декількох клубних лідерів та дітище негативних компромісів між ними». «Під маскою єдності прагнуть пропхнути централістичну систему... від якої постане небезпека миру й порозумінню серед народу... Цей устав ще більше загострить племінні суперечки, котрі нині розпалені більше, ніж за часів Габсбургів» [Цит. за: 2, 374].

Слід зазначити, що «уставотворці» не мали суперечностей з опозицією у питанні державного ладу, на відміну від адміністративно-територіального розмежування [6, 159]. Саме монархічний обрис правління було визначено ще у Корфській декларації 1917 р. [18]. Оскільки, дебати щодо майбутньої конституції нічого не дали, то пріоритетним та єдиним для прийняття правлячою елітою залишився проект прем'єра М. Весніча, скоригований Н. Пашичем й підтриманий демократами. Для останніх важливою була конституційна монархія з єдиним парламентським урядом, котрий мав звітувати єдиному Народному Представництву [19, 207]. До того ж принц-регент Александр остаточно визначився зі своєю позицією суворого державного централізму [6, 78].

28 червня 1921 р., у день Св. Віда було, нарешті, прийнято Конституцію Королівства СХС, що отримала назву Відовданської [20]. За її ухвалення проголосували 223 депутати, із присутніх 285 [3, 128]. Проти були 35: соціал-демократи, хлібороби, республіканці, дисиденти з рядів НРП та А. Трумбіч [2, 375]. ХРСП як найбільша опозиційна партія [21] своїм бойкотом парламенту обумовила поразку опозиції. Словенська народна партія не підтримала голосування за централістсько-унітаристський проект, через побоювання втрати престижу серед населення своєї малої батьківщини [3, 146].

Задля прийняття провладного проекту конституції, через підкуп і поступки [3, 128], демократи та радикали в Уставотворній скупщині заручилися підтримкою Союзу хліборобів і ЮМО [2, 350] (яка віддала свої голоси, в обмін на збереження ісламського ладу та звичаїв, що й було затверджено дванадцятю статтею конституції) [22, 9]. За таким же зразком й голоси Джем'єту були страхуванням прийнятного підсумку голосування [1, 515]. Незважаючи на дрібні подачки, в основних питаннях зміст провладного проекту конституції не змінився [2, 371]. Одним з порушень домовленостей, досягнутих влітку 1917 р., було прийняття уставу не конституційною, а простою більшістю голосів. Таким чином, порушувалась одна з головних умов Корфської декларації, яка мала лягти в основу головного закону. Н. Пашич ще 1918 р. відверто заявив, що не вважає цей документ обов'язковим для виконання, а розглядає лише як тактичний засіб «замилування очей» європейській спільноті [1, 514].

Найзначнішими статтями Відовданської конституції були ті, що прописували нові чи затверджували вже

існуючі риси державного устрою Королівства СХС. Так, ст. 1 проголошувала: «Держава сербів, хорватів та словенців – конституційна, парламентська й спадкова монархія», чого раніше не було в жодній сербській конституції. Затверджувалось володарювання династії Карагеоргієвичів, на чолі з Петером I та його спадкоємцем Александром. Устав всебічно захищав права та честь монарха: ст. 13 забороняла поширення інформації, яка могла б зашкодити Володарю або членам Королівського Дому, а ст. 55 називала особу короля недоторканою, до того ж він не міг бути засуджений.

Законодавчу владу, згідно ст. 46 Конституції, спільно мали здійснювати король та Народна скупщина. Причому король мав право відмовити в затвердженні будь-якого законопроєкту, а парламент не міг примусити його до цього, отже, монарх мав повне право вето. Виконавчу владу король здійснював через міністрів, які йому підзвітні за положеннями цього уставу (ст. 47). «Судову владу здійснюють суди, вироки та рішення яких виголошуються та виконуються в ім'я короля на базі закону» (ст. 48). Ст. 52 передбачала, що саме «король скликає Народну скупщину на регулярне чи позачергове скликання. Він відкриває та закриває засідання особисто тронною промовою або через Раду міністрів, посланням чи указом... Король має право розпустити Народну скупщину». У ст. 21 втілювалась ідея національного унітаризму й відзначалося, що «кожен державний діяч зобов'язаний підкорюватись законам та служити інтересам народного об'єднання» [22, 5, 10, 14, 20, 22]. Це, звісно, не відповідало інтересам різного роду автономістів та сепаратистів.

Нова конституція надзвичайно, як для парламентської держави, розширювала повноваження короля. Однак влада монарха не проголошувалась абсолютною і за ст. 54 «жоден акт королівської влади не має сили й не може набути чинності, якщо його не підписав відповідний міністр» [22, 22]. Вінценосець не вважався носієм всієї державної влади. Він брав участь у всіх трьох гілках влади, але його повноваження були обмеженими: видавав закони, але разом зі скупщиною; очолював адміністративну владу, проте керував не безпосередньо, а через міністрів, підзвітних парламентові; від імені правителя оголошувались рішення суду, але виносились вони не за його волею [4, 83]. Де-факто король зайняв положення і над урядом, і над парламентом [5, 147], розпочавши свій шлях до абсолютизму. Так, відповідно до ст. 90, всі міністри складали Раду міністрів, що безпосередньо підпорядковувалась королю. Король призначав голову та членів Ради міністрів... Міністри підзвітні королю та Народній скупщині» [22, 32]. Республіканець Я. Проданович таким чином характеризував положення урядового кабінету стосовно парламенту: «Народне представництво не мало сил ані захищати уряд від непарламентської відставки, ані усунути його від державних справ, у випадку втрати довіри зі сторони скупщинської більшості» [6, 159–160].

Адміністративний устрій країни набув завершеного вигляду 26 квітня 1922 р., коли країна була розділена на 33 області, на чолі яких стояли королівські намісники – великі жупани, підконтрольні міністру внутрішніх справ [22, 34]. Новий поділ ігнорував національні особливості регіонів й проводився з урахуванням природних, соціальних та економічних умов [23, 92]. Ці заходи не поліпшили стосунки між співгромадянами нової балканської держави, так само як і функціонування Відовданської конституції, боротьба за ревізію якої, почалась разом із її прийняттям.

Отже, після тривалих дебатів щодо головного закону Королівства сербів, хорватів і словенців, було прийнято провладний проєкт, який, в першу чергу, відстоював інтереси правлячої сербської еліти, на чолі з королем Александром Карагеоргієвичем.

1. Horvat J. *Politička povijest Hrvatske*. – Zagreb, 1989.
2. Banac I. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. – Zagreb, 1988.
3. Petranović B. *Istorija Jugoslavije: 1918–1988*. – Knj. 1: *Kraljevina Jugoslavija: 1914–1941*. – Beograd, 1988.
4. Глигоријевић Б. *Краљ Александар Карађорђевић: српско-хрватски спор*. – Београд, 2002.
5. Зеленін В.В. *Король Александр Карагеоргиевич. 1888–1934 // Пленники национальной идеи. Политические портреты лидеров Восточной Европы (первая треть XX в.)*. – М., 1993.
6. Силкин А.А. *Королєвство сербов, хорватов и словенцев: на пути к диктатуре. 1918–1929 гг.* – СПб., 2008.
7. Павловић М.К. *Краљ Александар I Карађорђевић у рату и миру*. – Београд, 1991.
8. *Утворене з депутатів довоєнної сербської скупщини 1911 р. та запрошених прибічників югославізму з інших земель*.
9. *Напередодні Першої світової війни Александр фактично став повноправним правителем Сербії, перебравши на себе 25 червня 1914 р. регентські зобов'язання, через тяжкий стан здоров'я батька короля Петера I*.
10. Термін «клуб» запозичений нами з югославського політичного лексикону та має розумітись як «фракція».
11. *Радикальне націоналістичне крило Хорватської партії права, назване на честь одного з лідерів Й. Франка*.
12. Миличевич П. *Шесть агрессий Запада против южных славян в XX столетии*. – М., 1999.
13. Термін «устав» (з наголосом на перший склад) запозичений нами з сербської мови та застосовується в розумінні «конституція»; «скупщина» – загальноживана назва югославського парламенту.
14. Gligorijević B. *Unutrašnje (administrativne) granice Jugoslavije između dva svetska rata 1918–1941 // Istorija 20. Veka*. – 1992. – ' 1–2.
15. *Народна радикальна та Демократична партії були провідниками централістсько-унітаристської політики короля, що складалась з ідей єдності «триєдиного» народу та заперечення будь-яких виявів автономізму*.
16. *Архів Югославіє*. – Ф. 80. – Фасцикле 32–239.
17. Popović O. *Stojan Protić i ustavno rešenje nacionalnog pitanja u Kraljevini SHS*. – Beograd, 1988.
18. *Угода, підписана на о. Корфу 20 червня 1917 р. прем'єр-міністром Сербії Н. Пашичем та головою Югослов'янського комітету А. Трумбічем*.
19. Petranović B., Zečević M. *Jugoslovenski federalizam: ideje i stvarnost: tematska zbirka dokumenata*. – Т. 1: 1914–1943. – Beograd, 1987.
20. *До цього діяла конституція 1888 р., відновлена 1903 р. з приходом династії Карагеоргієвичів до влади в Сербії*.
21. *Мандати КПЮ були анульовані після оголошення заборони на її діяльність*.
22. *Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца: од 28. јуна, 1921 год.* – Београд, 1925.
23. Пилько Н.С. *Политическая жизнь Антона Корошица // До и после Версаля. Политические лидеры и идея национального государства в Центральной и Юго-Восточной Европе*. – М., 2009.

Gryanyk V.O. The struggle for the constitutional system of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The article is about the discussions around the projects of the SCS Kingdom's constitution, that were offered by the individual parties and political leaders of the country, and about the conditions, in which the main law of the country was adopted. The author investigates the attitude to the low by the all individuals of the political life and gradual increasing of the King Alexander Karageorgevich influence.
Key words: Kingdom SCS, constitution, unitarianism, centralism, federalism, monarch